Dr hab. Bernadetta Puchalska-Dąbrowska, prof. UwB

Uniwersytet w Białymstoku

Instytut Filologii Polskiej

Ocena dorobku naukowo-dydaktycznego i rozprawy habilitacyjnej

Pani dr Klaudii-Koczur Lejk

Pani dr Klaudia Koczur-Lejk jest absolwentką filologii słowiańskiej, którą ukończyła w roku 1997. Pracę magisterską pt. *Slang pracowników radia w Polsce i w Czechach* zredagowała pod kierunkiem prof. dr hab. Anny J. Bluszcz. W latach 1997 do 2002 pracowała na stanowisku asystenta na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego, w Instytucie Filologii Słowiańskiej. Stopień doktora nauk humanistycznych uzyskała w roku 2002 na podstawie rozprawy *Polskie przekłady powieści Jaroslava Haška pt. Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Mieczysława Basaja. Od tamtej pory do chwili obecnej pracuje na stanowisku adiunkta w dotychczasowej jednostce zatrudnienia.

Ocena dorobku naukowo-badawczego

Dotychczasowy dorobek naukowy Pani dr Klaudii Koczur-Lejk obejmuje kilkadziesiąt pozycji poświęconych głównie zagadnieniom języka czeskiego, literatury czeskiej oraz problematyce przekładu literackiego. Należą do nich 2 monografie, 44 artykuły, 2 opracowania leksykograficzne oraz 4 abstrakty. W swym dorobku Habilitantka posiada publikacje w języku polskim oraz czeskim; znajomość tego ostatniego umożliwia jej prowadzenie rozległych badań porównawczych w zakresie literatury i języka, ogłaszanie prac naukowych w monografiach i czasopismach ukazujących się u naszych południowych sąsiadów, pozwala również na czynne uczestnictwo w międzynarodowych konferencjach, współpracę z zagranicą – tak bardzo

pożądaną przy obecnych wymaganiach stawianych pracownikom nauki – oraz uczestnictwo w międzynarodowych projektach badawczych. Zainteresowania naukowe dr Koczur-Lejk są bardzo szerokie – od leksykografii konfrontatywnej poprzez językoznawstwo porównawcze i przekład literacki. Konsekwencją podjęcia tego ostatniego zagadnienia było poszerzenie perspektywy badawczej Habilitantki o aspekty literackie (literaturoznawstwo kulturowe) oraz zaowocowało interesującymi ustaleniami z zakresu wzajemnych oddziaływań historyczno-kulturowo-religijnych literatury polskiej i czeskiej, a także wpływu myśli reformacyjnej na literaturę i kulturę czeską przełomu XVI i XVII wieku, zwłaszcza w zakresie prozy moralistycznej.

Całościowa i rzetelna ocena dorobku Pani dr Koczur-Lejk nie jest rzeczą prostą. Wymaga bowiem rozległych kompetencji, zakładających m. in. wiedzę językoznawczą (w tym znajomość języka czeskiego), ponadto zasobu wiadomości z zakresu teorii przekładu oraz literatury czeskiej. Lektura przedstawionych do recenzji prac z perspektywy historyka dawnej kultury i piśmiennictwa polskiego i angielskiego – która to perspektywa jest mi najbliższa – musi być zatem, z konieczności, nieco ograniczona. Sądzę jednak, że daje możliwość choć pobieżnej odpowiedzi na pytanie o wkład, jaki wnoszą do naszej obecnej wiedzy zawarte w nich ustalenia. Opublikowana w 2006 roku praca doktorska *Polskie przekłady powieści Jaroslava Haška pt. „Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války"* (Szczecin 2006) zawiera w sobie interesujące zestawienia rozwiązań translatorskich jednego z najbardziej rozpoznawalnych dzieł literatury czeskiej. Autorka w sposób kompetentny dokonuje filologicznej analizy dwóch polskich przekładów powieści (Pawła Hulki-Laskowskiwgo i Józefa Waczkowa), z uwzględnieniem współczesnych koncepcji translatologicznych. Zakorzeniona w świadomości piszącej te słowa pierwsza spośród wymienionych wersji (1930, 1989) doczekała się wnikliwej analizy oraz fachowego, krytycznego komentarza. Autorka ocenia ją jako przykład tłumaczenia dokładnego, z zastosowaniem m. in. spolszczonych form czeskich nazwisk, imion i ulic. Mankamentem przekładu jest, zdaniem badaczki, m. in. obecność języka literackiego, brak indywidualizacji postaci, niewłaściwa interpretacja niektórych nazw. Zestawione z analizowanym tekstem tłumaczenie dokonane przez Józefa Waczkowa (1991) charakteryzuje się zbyt dużą ilością kolokwializmów, jest jednak wyżej oceniane pod względem językowym. Praca Pani dr Koczur-Lejk nie stawia sobie za cel ostatecznego

rozstrzygnięcia w kwestii jakości tego czy innego przekładu, pozostawiając osąd– jak się wydaje, słusznie – czytelnikom.

Wśród osiągnięć Habilitantki na uwagę zasługuje pionierska inicjatywa współredagowania *Polsko-czesko-rosyjsko-ukraińskiego słownika pojęć literackich* (wraz z dr hab. Marzanną Kuczyńską z UAM w Poznaniu, Szczecin 2010). Wspomniana pozycja stanowi szczególną pomoc nie tylko dla językoznawców, lecz także historyków literatury i badaczy kultury. Rozszerzenie zasobu leksykalnego słownika o terminologię ukraińską i czeską (dotychczasowe opracowania tego typu uwzględniały głównie język rosyjski), z pewnością, jak deklarują Autorki, „będzie miało szersze znaczenie dla rozwoju komparatystyki literackiej". Kolejna publikacja z zakresu leksykografii, jaką jest *Mały słownik kaszubsko-czesko-polski* (opublikowany wspólnie z Marianem Jelińskim, Żukowo 2014), z pewnością spełni swoje zadanie jako pomoc w badaniach związków leksykalnych i znaczeniowych.

Do interesujących wniosków doprowadziły Habilitantkę badania porównawcze nad językiem polskim i czeszczyzną, dotyczące np. ogółu społeczeństwa bądź określonych grup zawodowych (*Slang pracowników radia w Polsce i Czechach*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego", nr 241, r. 1998, s. 167-179). Autorka odnotowuje istnienie specyficznych odmian języka charakterystycznych dla badanych środowisk, analizuje mechanizm tworzenia poszczególnych form, posiłkując się interesującymi przykładami. Niewątpliwą wartość poznawczą posiadają ustalenia zawarte w artykule *Sposoby zwracania się do innych w języku polskim i czeskim* (w: *W kręgu literatury, języka i kultury*, pod red. A. Majkowskiej i M. Lesz-Duk, Częstochowa 2001, s. 185-190). Dr Koczur-Lejk słusznie zauważa, że „sposób wzajemnego zwracania się osób do siebie jest istotnym elementem etykiety językowej" (s. 186). Znajomość typowych dla danego języka form adresatywnych i kontekstów ich stosowania pozwala uniknąć wielu błędów i niezręczności w sytuacjach komunikacyjnych, stąd można wnioskować również o użyteczności podjętych przez autorkę analiz.

Artykuł *„Przygody dobrego wojaka Szwejka" w ujęciu intertekstualnym*" (w tomie *Intertekstualność w literaturach i kulturach słowiańskich*, pod red. I. Kowalskiej-Paszt, M. Kuczyńskiej, J. Czaplińskiej i A. Wątorskiego, Szczecin 2006, s. 188-193) odzwierciedla

literackie zainteresowania Habilitantki i jest udaną próbą analizy obecności rozmaitych form gatunkowych w badanym tekście (fragmentów piosenek żołnierskich, dokumentów z okresu I wojny światowej, urywków powieści miłosnej). Powyższe elementy, niewątpliwie wzbogacające narrację, pełnią wieloraką rolę, współtworząc m. in. karykaturalny i sparodiowany obraz świata przedstawionego. W świetle podjętych badań dzieło Jaroslava Haška wymyka się jednoznacznej klasyfikacji; wbrew sugestii samego autora (zaliczającego *Szwejka* do gatunku powieści historycznej), powieść, jak zdaje się słusznie twierdzić Autorka artykułu, „sprawia wrażenie gatunkowej nieograniczoności, oscylowania między powieścią a kroniką, ale także między powieścią parodystyczną i mitycznym eposem".

Swoistym etapem „przygotowawczym" do pracy nad rozprawą habilitacyjną były prowadzone od 2008 roku (jak wskazuje datacja przedłożonych artykułów) badania nad polsko-czeskimi związkami językowo-literacko-kulturalnymi epok dawnych. Artykuł *Staropolskie przekłady czeskich pieśni religijnych* (w: *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, t. II, pod red. A. Pstygi, Gdańsk 2008, s. 199-203) śledzi proces transmitowania treści i przesłania czeskich pieśni religijnych w polską przestrzeń kulturową, formułując hipotezy mogące stać się podstawą do dalszych poszukiwań. Opublikowany w roku 2010 w pracy zbiorowej *Słowo. Tekst. Czas X. Jednostka frazeologiczna w tradycyjnych i nowych paradygmatach naukowych* (red. M. Aleksiejenko i H. Walter, Szczecin-Greifswald 2010) artykuł *Typy i funkcje porównań w utworze Bartłomieja Paprockiego „Panna"* (s. 211- 216) wskazuje na porównanie jako jeden z kluczowych środków kształtujących wypowiedź literacką autora *Koła rycerskiego*. W analizowanym materiale Habilitantka wyodrębnia dwie zasadnicze – pod względem semantycznym – grupy porównań: odnoszące się do kobiet oraz charakteryzujące stan panieński, pełniące rolę umoralniającą i emocjonalną. Przysłowiowy już mizoginizm Paprockiego (z tezą tą Autorka artykułu polemizuje na kartach rozprawy habilitacyjnej) znajduje ujście w licznych uwagach pod adresem kobiet, przyrównywanych m. in. do budzących grozę zwierząt. W pracy *Polemika antyprotestancka w bajkach Bartłomieja Paprockiego* („Krakowsko-wileńskie Studia Slawistyczne" t. 9, Kraków 2014, s. 13-142) dr Koczur-Lejk kieruje swą uwagę w stronę polemik katolicyzmu z wyznaniami reformowanymi, zwłaszcza w obrębie prozy moralistycznej i parenetycznej. Czeskie i polskie bajki Paprockiego stawiały sobie za

cel – jak przekonuje Habilitantka – pouczanie adresata, zwłaszcza w zakresie moralnym i religijnym, zaś zmiana środowiska funkcjonowania (z polskiego na czeskie) determinowała dokonywane przez autora wybory (forma i ton wypowiedzi, modyfikacje treści). Kontynuację badań nad dawnym piśmiennictwem parenetycznym stanowi tekst *Zmysły a grzech w czeskiej moralistyce XVI i XVII wieku* (*Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich,* t. 11. *Zmysły* 2 (Wrocław 2015, s. 253-259). Zdaniem Autorki kluczowym pojęciem przewijającym się przez większość zbadanych dzieł jest „czystość" w rozumieniu tzw. czystości stanowej (inna dla osób niezamężnych, inna dla mężatek i wdów). Obecne w analizowanych źródłach zalecenia dotyczą m. in. panowania nad zmysłami, wystrzegania się okazji prowadzących do moralnego upadku. Artykuł opracowany jest w sposób bardzo interesujący i z pewnością poszerza horyzonty poznawcze badaczy renesansowej i barokowej prozy promującej wzorce osobowe.

Na uwagę i uznanie zasługuje fakt uczestnictwa dr Klaudii Koczur-Lejk w trzech projektach badawczych, które zaowocowało m. in. powstaniem wspomnianego wielojęzycznego słownika pojęć literackich. Ostatni – „Języki słowiańskie w świetle kultury" realizowany był we współpracy z Instytutem Języka Rosyjskiego im. W.W. Winogradowa Rosyjskiej Akademii Nauk oraz Instytutem Slawistyki im. E.M. Arndta w Greifswaldzie (Niemcy). Szczególne osiągnięcia naukowe Habilitantki zostały uhonorowane nagrodą Rektora Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Brązowym Krzyżem Zasługi. Dowodem aktywności naukowej Pani Doktor jest także czynny udział w 35 konferencjach oraz dziesięciokrotnie w komitetach organizacyjnych międzynarodowych i krajowych sympozjów, staże naukowe na terenie Republiki Czeskiej i Ukrainy. Dr Koczur-Lejk angażuje się także w działalność popularyzatorską w zakresie języka czeskiego, uczestnicząc w audycjach radiowych, wygłaszając referaty w ramach Zachodniopomorskiego Festiwalu Nauki czy imprezy „Szczecińskie Słowianalia".

Ocena rozprawy habilitacyjnej

Recenzowana publikacja p.t.: *Bartosz Paprocki – piśmiennictwo i przekład. W stronę kontrreformacji* (Szczecin 2014) jest przedsięwzięciem naukowym znaczącej rangi. Wypełnia ona w sposób znaczący lukę w stanie badań nad spuścizną literacką twórcy *Koła rycerskiego*.

Zadanie, z jakim zmierzyła się Autorka, zostało spełnione w sposób rzetelny, świadczący o jej erudycji i sumiennym przygotowaniu do opracowania tematu.

Punktem wyjścia w ocenie książki dr Koczur-Lejk stać się winny wykorzystane przez nią liczne teksty źródłowe. Znajdują się wśród nich nie tylko „sztandarowe" pozycje rozpoznawalne dla historyka literatury staropolskiej (*Testament, Koło rycerskie, Gwałt na pogany, Nauka rozmaitych filozofów* i inne), ale również bogata spuścizna Paprockiego będąca owocem jego pobytu na terenie Czech. Kilkadziesiąt utworów pisarza pozostających w bliższym i dalszym polu widzenia badawczego stanowi imponujące zaplecze materiałowe, zgromadzone w toku rzetelnych kwerend źródłowych w Polsce i Czechach. Ten bogaty zasób zostaje przez Habilitantkę poddany gruntownej analizie ukierunkowanej na realizację celów badawczych, jakimi są: zwrócenie uwagi czytelnika na dwujęzyczność autora *Panny,* weryfikacja obecnych w literaturze przedmiotu poglądów na osobę i twórczość Paprockiego, jak również potrzeba, jak pisze dr Koczur-Lejk, „ujawnienia nieznanego w Polsce oblicza Paprockiego – szermierza kontrreformacji, zwolennika Kościoła katolickiego, który chciał wpłynąć na religijną unifikację społeczeństwa czeskiego, na jego powrót do katolicyzmu" (*Autoreferat*, s. 3). Autorka stara się dowieść szczególnej ekspansywności piśmiennictwa Bartłomieja Paprockiego, które dzięki przekładom zadomowiło się w czeskiej przestrzeni kulturowej XVI wieku. W tym sensie otrzymujemy wgląd w polsko-czeskie relacje, zwłaszcza na gruncie piśmiennictwa polemicznego i parenetycznego. Struktura przedstawionej rozprawy pozwala wydobyć założenia naukowe badaczki i uchwycić zaistniałe efekty.

Przedstawiony we wstępie stan badań został omówiony bardzo precyzyjnie, z uwzględnieniem najistotniejszych tendencji w dotychczasowych ocenach osoby i spuścizny literackiej Bartosza Paprockiego. Habilitantka słusznie ukazuje potrzebę podjęcia tematu, gdyż, jak sama zauważa, brakuje opracowań koncentrujących się na dziełach pisarza mających swe odpowiedniki w językach polskim i czeskim. Wskazując na istniejącą lukę badawczą, wyraźnie określa cel swych poszukiwań i odważnie podejmuje jego realizację. Zarysowany w tej samej części pracy zamysł badawczy zasługuje na uznanie jako przejaw dojrzałości metodologicznej Autorki. Jest on konsekwentnie realizowany w kolejnych rozdziałach.

Dalsze partie pracy cechuje – zgodnie z przyjętym założeniem – logiczne uporządkowanie zebranego materiału. Pierwsza część książki („Bartłomiej Paprocki

w kontekście epoki") poświęcona została zagadnieniom biograficznym (w kontekście emigracji pisarza do Czech), omówieniu najważniejszych kierunków rozwoju literatury czeskiej przełomu XVI i XVII wieku – głownie w kontekście zróżnicowania kulturowego i literackiego, jak również kwestii czeskich przekładów utworów Mikołaja Reja i Kochanowskiego. Dokonane przez Autorkę analizy zmierzają m. in. ku zweryfikowaniu dotychczasowych hipotez, według których właśnie Paprocki był jedynym tłumaczem owych (i innych) dzieł na czeszczyznę. Habilitantka prezentuje również stanowiska badaczy czeskich w kwestii recepcji twórczości Reja i Kochanowskiego, co pozwala jej sformułować wniosek, że stworzony przez Kochanowskiego gatunek fraszki – odzwierciedlający kulturę społeczno-obyczajową renesansowej Rzeczypospolitej – nie przyjął się u naszych południowych sąsiadów. Druga część rozprawy („Polskie i czeskie dzieła Bartłomieja Paprockiego") zawiera pięć rozdziałów, zawierających analizy porównawcze polsko-czeskich przekładów i przeróbek twórczości Paprockiego. Odsłaniają one różne oblicza pisarza: jako zaangażowanego działacza na rzecz koalicji antytureckiej (rozdz. I), moralizatora (rozdz. II), podejmującego kwestie kobiece (rozdz. III), bajkopisarza, szerzącego m. in. idee kontrreformacyjne (rozdz. IV i V). Prezentowane w ramach poszczególnych rozdziałów wypowiedzi interpretacyjne funkcjonują w różnych kontekstach: genologicznym, historycznym, obyczajowym. Próby porównania i odczytania przywołanych utworów cechuje duży stopień samodzielności i wnikliwość. Dzięki przyjętej strategii odejścia od metody biograficznej, Autorka podejmuje próbę weryfikacji obecnych w literaturze przedmiotu opinie na temat źródła mizoginistycznej postawy Paprockiego (rzekomo wypracowanej na skutek doświadczeń osobistych). Czyni to w toku analizy twórczości pisarza na tle innych utworów wykorzystujących wątki i motywy kobiece. Interesujące zestawienia polskich dzieł Paprockiego oraz ich czeskich odpowiedników pozwalają na uchwycenie zmian, jakie wprowadzono z uwagi na odmienną sytuację kulturową i literacką obu krajów w rozpatrywanym okresie historycznym. Niektóre zasygnalizowane problemy, jak choćby kwestia warsztatu translatorskiego pisarza i stopnia znajomości języka czeskiego, stwarzają interesujący kontekst do dalszych poszukiwań.

Zgromadzone zasoby źródłowe zostały przez Autorkę umiejętnie wykorzystane. Tam, gdzie jest to możliwe, powstrzymuje się Ona od dosłownego cytowania fragmentów opracowań, zastępując je stosownymi omówieniami. Świadczy to o jej samodzielności wykazywanej w toku pracy z tekstem. Skrupulatne wykorzystanie zbadanych źródeł znajduje

potwierdzenie nie tylko w toku głównych rozważań, ale również w komentarzach, przypisach oraz informacjach bibliograficznych. Gruntowna wiedza Autorki pozwala Jej na formułowanie samodzielnych sądów i hipotez, polemikę z polskimi i czeskimi autorami dotychczasowych opracowań dotyczących Paprockiego. Kwestionuje np. opinię wielokrotnie cytowanego Antonina Měšťana, zdaniem którego literatura czeska była obojętna twórcy *Koła rycerskiego.*

Język i styl recenzowanej książki charakteryzują się starannością. Wypowiadane sądy formułowane są w sposób dojrzały, precyzyjny i logiczny, z wykorzystaniem terminologii naukowej. W niektórych miejscach napotkać można drobne niekonsekwencje w pisowni imion i nazwisk: Pica zam. Pico della Mirandola – s. 149, Piotrowczyk zam. Piotrkowczyk (s. 173). Przypis 199 na s. 174 wydaje się niepełny, poza tytułem zabrakło pozostałych danych bibliograficznych Doprecyzowania (przywołania konkretnych przykładów z literatury) wymagałyby niektóre sformułowania, jak np. na s. 46: „Na początku XVI wieku literatura polska stosunkowo dużo czerpała z Czech. Pojawiały się jeszcze przekłady i przeróbki z czeskiego na polski (...)". Usterki te nie umniejszają wartości rozprawy dr Koczur-Lejk. Nowatorski charakter książki, jej przemyślana kompozycja, umiejętność stawiania przez Autorkę problemów badawczych oraz interesujące próby ich rozwiązywania zasługują na uznanie.

Działalność dydaktyczna i organizacyjna

Pani dr Klaudia Koczur-Lejk posiada duże doświadczenie dydaktyczne i organizacyjne. Wszechstronne przygotowanie filologiczne, obejmujące zagadnienia z zakresu literaturoznawstwa i językoznawstwa, umożliwia jej prowadzenie różnego rodzaju zajęć. W swoim dorobku dydaktycznym ma wykłady z 9 przedmiotów, m. in. z podstaw teorii lingwistyki konfrontatywnej, rozmaitych aspektów translatoryki, jak również literatury czeskiej i wiedzy o kulturze Czech. Zajęcia o charakterze ćwiczeniowo -konwersatoryjnym obejmują m. in. praktyczną naukę języka czeskiego, gramatykę języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, gramatykę historyczno-porównawczą języków słowiańskich, gramatykę opisową języka czeskiego i naukę czeskiego języka gospodarczego. Już sam fakt powierzenia Habilitantce tak wielu zajęć świadczy o Jej odpowiednich kompetencjach i umiejętnościach dydaktycznych, co jest dobrym

prognostykiem dla przyszłego samodzielnego pracownika naukowego jako pożądanego wykładowcy na studiach filologicznych.

Wniosek

Biorąc pod uwagę całokształt dorobku naukowego, badawczego i dydaktycznego i organizacyjnego Pani dr Klaudii Koczur-Lejk wyrażam przekonanie, że spełnia ona wymogi stawiane osobom ubiegającym się o stopień naukowy doktora habilitowanego. Należy ona do wyróżniających się specjalistów w swej dziedzinie, cechuje ją dobra znajomość problematyki będącej przedmiotem jej badań. Wyniki prowadzonych przez Nią analiz w zakresie literatury i języka są interesujące i mogą budzić zasłużone uznanie.

Podsumowując powyższe spostrzeżenia należy stwierdzić, że dorobek naukowo-badawczy dr Klaudii Koczur-Lejk dowodzi jej szerokich kompetencji filologicznych, które potrafi wykorzystać w sposób nowatorski i twórczy. Jej przemyślenia i analizy cechuje rzetelność naukowa. Rozprawa habilitacyjna wzbogaca i poszerza w sposób istotny wiedzę o dawnym piśmiennictwie i różnych jego formach i spełnia warunki określone w przepisach prawa. Z przekonaniem wnoszę zatem o nadanie Pani dr Klaudii Koczur-Lejk stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk humanistycznych.

Bernadetta Michalska - Dąbrowska

Białystok, dn. 9.03. 2016 r.